

“A Girona, la renovació pedagògica va venir dels mestres de l'escola pública.”

La història dels mestres i el seu magisteri és més convulsa que no ens pensem. Les revolucions i involucions que ha patit durant el segle XX en són una bona mostra. Salomó Marquès, catedràtic de Pedagogia de la Universitat de Girona, és un bon coneixedor del fenomen. Ell ha estudiat el model d'escola republicana i ha resseguit els camins dels mestres exiliats. Exiliats a l'estranger, però també a l'interior. La història que explica és la d'una escola que no va poder ser i a la qual encara, malauradament, creu que no hem arribat.

Salomó Marquès



Com eren els mestres de la república?

N'hi havia de tota mena, com en qualsevol col·lectiu que és gran, però diria, per aquells que he conegut, que en una gran part eren mestres vocacionals, que estaven convençuts que fent la seva feina podien contribuir a canviar el país, ser més moderns, acostar-se a Europa. No podem oblidar que en aquells anys les taxes d'analfabetisme eren altíssimes, sobretot pel que fa a les noies. Va ser un moment en el qual es va donar el fet que tant el Govern de Madrid com el de la Generalitat els van ajudar a tirar endavant el seu ideal.

Aquest moviment formaria part d'una ètica republicana en la qual l'educació de la persona era un valor fonamental?

Penso que sí que es pot parlar d'una ètica republicana a l'escola, que va tenir més empena en el primer bienni, entre 1931 i 1933, que va ser quan es va jugar fort la carta de l'escola. Més endavant, en el Bienni Negre es comencen a frenar propostes com la de la coeducació. Un altre cop, amb el Front Popular es tornen a reactivar les reformes i amb la revolució la cosa es dispara, però això ja és tota una altra solfa. Els mestres republicans partien d'una ètica del convenciment i laica, que no volia dir anticlerical, com ens van voler fer veure durant quaranta anys.

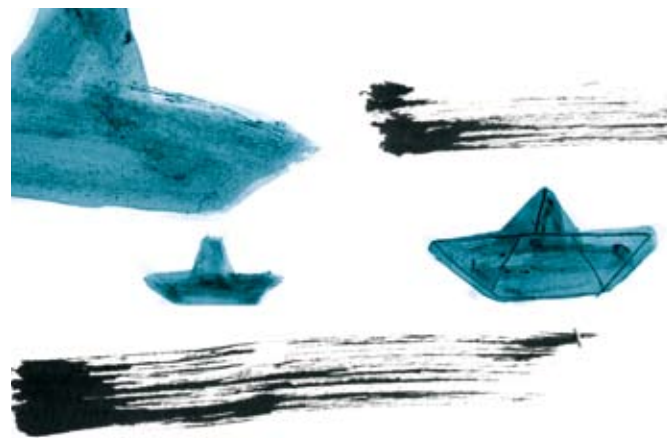
És una renovació que es limita a l'escola o també afecta nivells superiors de l'ensenyament?

Sí, i a dos nivells. Un es fa des de Madrid i l'altre des de la Generalitat. La renovació escolar la duu a terme el Govern central, perquè si bé és cert que l'Estatut ens atorgava competències, s'hi deia que la Generalitat hauria de pagar les escoles dels seus presupostos, la qual cosa representa una primera limitació. A més, interpreto que si s'hagués tirat endavant amb les competències, a Catalunya hauríem acabat tenint dues escoles. En aquest sentit, és molt millor la situació de la qual gaudim avui.

Madrid canvia el pla d'estudis del professorat, al qual afegeix un any més i que divideix en tres grans blocs. El primer constava de les matèries que ajuden a pensar, com la filosofia, la pedagogia o la psicologia. El segon bloc el formaven els aprenentatges de les assignatures que els nens es trobaven a classe, com la història, les matemàtiques, les ciències naturals. En el tercer bloc se'ls proporcionava els instruments didàctics per saber ensenyar bé tot allò que havien après. Després, el quart curs era de pràctiques, que feien al costat d'un mestre i per les quals cobraven un sou. Si en som encara, a anys llum d'això! Hi va haver un segon nivell que va ser el de les escoles d'estiu, en què la Generalitat reprèn la tradició que va engegar la Mancomunitat pel que fa a la formació del professorat. A les escoles d'estiu els mestres explicaven les seves experiències, sobretot els que treballaven en escoles actives, discutien molt i, fins i tot, n'hi havia que festejaven.

El procés de renovació devia topar amb alguns entrebancs. Quin va ser el grau d'aplicació de les reformes?

A l'escola rural, pel que conec, la renovació va ser profunda. Hi havia molts de mestres, sobretot al sector de Lleida, i també aquí, a l'Empordà, que eren personatges importants de la vida ciutadana local. Van ser mestres arrelats. Moltes escoles es van



“Una gran part dels mestres de la República eren vocacionals i estaven convençuts que amb la seva feina podien canviar el país, ser més moderns, acostar-se a Europa.”

fer el seu petit museu amb tot allò que recollien. Els dòl·lens de Palau Saverdera són catalogats pel mestre del poble, que sortia amb els nens d'excursió. Tots aquests homes i dones feien un ensenyament que es creien, i proposaven una escola activa en la qual els infants participaven i escrivien les experiències que vivien. És per això que nosaltres les coneixem avui i podem explicar com el mestre de Llançà va promoure entre els seus alumnes un estudi sobre la tramuntana, o en un altre poble el van fer de la mel que recollien. Era una mena d'escola que no té res a veure, fins i tot, amb moltes d'avui dia. També és veritat que el clima social propiciava el respecte per la feina del mestre i pel progrés dels infants. Algun dia caldrà explicar la història dels mestres rurals abans i després del Seat 600, perquè quan es compren el cotxe marxen del poble i aquella figura que havien estat es dilueix.

A la postguerra, el franquisme dibuixa un escenari nou...

Quan arriben els feixistes s'esdevé el desastre. El franquisme comporta el trencament total amb el model de la República. Els mestres han parlat als nens de justícia, de democràcia, de llibertat, i no els han dit res de religió. Se'ls acusarà de ser uns emmetzinadors de la moral dels infants, i seran perseguits. N'hi haurà que s'exiliaran, perquè La Jonquera és a prop. Se'n van entre un deu i un



onze per cent, la qual cosa és un forat bastant gros que no sols afecta la quantitat, sinó també la qualitat, perquè aquests que marxen eren el motor de la renovació del magisteri. Els que decideixen quedar-se passaran un calvari perquè seran denunciats i sancionats. Les sancions anaven des de l'acomiadament fins al trasllat forçós. Les comissions depuradores acceptaven denúncies anònimes i els expedients sempre es resolien amb una sanció. Més del vint-i-cinc per cent dels mestres gironins van ser sancionats d'una manera o altra. Davant una situació com aquella, qui s'atrevia a parlar de Montessori, qui deia res? Fixeu-vos: la mestra d'Albons va ser castigada perquè no van poder enxampar el seu home, un farmacèutic comunista. La van enviar a Beget el 1940, on aleshores no arribava la carretera, no hi havia llum, ni aigua corrent. No va aguantar. Va fugir a França per la muntanya i va anar a parar a l'Argentina. Amb l'ajut de la Creu Roja Internacional es va retrobar amb el seu marit setze anys més tard. Així era l'educació franquista, amb el català prohibit, els nens i les nenes separats, i l'escola carregada de misses i himnes nacionals.

Els mestres que van anar a l'exili, fan escola allà on van?

El que defenso és que l'exili va promoure l'enriquiment intel·lectual als països d'acolliment i un empobriment al nostre. Els que marxen apliquen els seus coneixements allà on van, segur. La meua feina pretén donar a conèixer aquest fet. Sovint es parla dels grans professors universitaris que marxen a l'exili, però ningú no es recorda de tots els altres mestres que també hi van anar, que en el cas de Mèxic, que és el que millor coneixem, es van repartir pel territori i hi van exercir el magisteri per trenta o quaranta anys. Són mestres que funden escoles amb diners de la república i, més endavant, a través del Patronato Cervantes, amb diners mexicans. Obriran escoles a diversos llocs del país que arrelaran molt en la realitat mexicana. Hem

“A la República els mestres han parlat als nens de justícia, democràcia i no els han dit res de la religió. El franquisme els acusarà d'emmetzinar la moral dels infants i seran perseguits.”

parlat amb els seus alumnes, que ens han explicat com els viatges d'un president mexicà per Europa es convertien en una excusa per aprendre geografia.

Fem un salt. Parlem dels moviments renovadors posteriors, quin perfil tenien?

Quan més endavant es donen els moviments de renovació pedagògica, el model barceloní i el gironí són sensiblement diferents. La renovació pedagògica a Girona va venir del magisteri públic, no com a Barcelona que sorgeix del magisteri privat, de l'escola Rosa Sensat, amb professionals com Marta Mata. Aquí els que comencen a fer la renovació són el mestre de Bescanó, el d'Olot, el de Girona, mestres públics que en un determinat moment van promoure un enfrontament molt interessant sobre la manera d'introduir el català a l'escola, diferent d'aquella que es defensava des

“Defenso que l'exili va promoure un enriquiment intel·lectual als països d'acolliment i un empobriment en el nostre.”

“Els professors han d'entusiasmar els alumnes, els ensenyaments han d'atendre els interessos del jovent.”

de Barcelona. A partir del 1961 es va començar a fer l'Escola d'Estiu de Girona, comptant que hi assistirien els vint-i-cinc mestres que anaven a la de Barcelona. A la primera convocatòria, se n'hi van inscriure cent deu. L'èxit va fer que més endavant també apareguessin escoles d'estiu a Figueres i a Olot. Gairebé cada comarca va acabar fent jornades de formació del professorat. Aquí hi va haver gent que es va estimar més enviar els seus fills a l'escola pública, perquè l'escola privada tenia tot un altre caire, diferent del de Barcelona. Potser aquest va ser el motiu pel qual a Girona no va prosperar una escola privada catalana, de la qual només tenim un exemple en El Petit Plançó, a Olot.

Heu viscut intensament la transició des de l'ensenyament. Aquest interès vostre per l'experiència escolar republicana, amaga algun desencís?

Des de qualsevol punt de vista, jo esperava una mica més que allò que hem tingut. A l'Escola Normal, hi va haver debats amb molta energia. Es fa difícil explicar aquell ambient amb poques paraules. Els moviments de renovació pedagògica aquí a Girona surten de la funció pública, des d'una entrega voluntària en la qual no es miren calés ni hores, però quan la Generalitat assumeix les competències de l'ensenyament, alguns d'aquells activistes es funcionaritzen i perden el contacte amb la gent de base. Universalitzant la formació, fent-la obligatòria, es perd la força i l'empenta que la van fer néixer. Ara una part dels mestres només busca els punts del curset per sumar triennis o sexennis, sense importar-los aprendre.

Tothom pot ser mestre?

Jo no crec que tothom pugui ser mestre. Demano als mestres que siguin persones preparades, que siguin crítics i que s'estimin la feina que fan. Lluïsa Bargalló m'explicava des del seu exili a Tijuana que ells el que pretenien era ensenyar als nens a pensar. Aquesta va ser l'ambició de l'escola republicana, formar ciutadans. Els professors han d'entusiasmar els alumnes, els ensenyaments han d'atendre els interessos del jovent. Si no ho fem així estem perduts.

